

**Халматов К. А., Талантбек кызы Д.
ПРОФЕССОР Э. Ж. СУЛАЙМАНОВДУН ИЛИМИЙ-ТЕОРИЯЛЫК МУРАСЫ:
КАЛЫПТАНУУ ЭТАПТАРЫ ЖАНА ИЗИЛДӨӨ БАГЫТТАРЫ**

**Халматов К. А., Талантбек кызы Д.
НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ ПРОФЕССОРА Э. Ж.
СУЛАЙМАНОВА: ЭТАПЫ СТАНОВЛЕНИЯ И НАПРАВЛЕНИЯ
ИССЛЕДОВАНИЙ**

**Khalmatov K. A., Talantbek kzy D.
SCIENTIFIC AND THEORETICAL HERITAGE OF PROFESSOR E. J.
SULAIMANOV: STAGES OF FORMATION AND RESEARCH DIRECTIONS**

Аннотация. Бул илимий макалада белгилүү этнограф-окумуштуу, тарых илимдеринин кандидаты, профессор Эртабылды Жолдошович Сулаймановдун илимий-теориялык мурасы, анын калыптануу этаптары жана изилдөө багыттары комплекстүү түрдө талданат. Профессордун илимий жолу XX кылымдын экинчи жарымындагы классикалык советтик этнографиялык мектептин алптарынан таалим алуу менен башталып, бүгүнкү күндө кыргыз таануу илиминин өнүгүшүнө зор салым кошуп келет. Анын илимий көз караштарынын эволюциясы М.В. Ломоносов атындагы Москва мамлекеттик университетинин тарых факультетиндеги этнография кафедрасында жана СССР Илимдер академиясынын Н.Н. Миклухо-Маклай атындагы Этнография институтундагы аспирантуралык жылдары менен тыгыз байланыштуу. Бул мектептерде ал Ю.В. Бромлей, С.А. Токарев, С.М. Абрамзон жана Б.А. Рыбаков сыяктуу дүйнөлүк деңгээлдеги окумуштуулардын методологиясын өздөштүргөн. Макалада Э.Ж. Сулаймановдун илимий изилдөөлөрүндөгү негизги багыттар - кыргыздардын салттуу чарбачылыгы, темир иштетүү өнөрүнүн тарыхы, Түркстан элдеринин этностук-маданий карым-катнаштары жана демографиялык жараяндар кеңири чагылдырылган. Окумуштуунун талаа экспедицияларынан топтолгон материалдарды, архивдик документтерди жана археологиялык маалыматтарды айкалыштырган уникалдуу синтездик усулу анын илимий тыянактарынын тактыгын камсыз кылганы белгиленет. Өзгөчө анын кыргыздардын темир иштетүү салтындагы Түштүк Сибирь түрк элдери менен болгон этногенетикалык байланыштарды ачып көрсөткөн эмгектерине басым жасалат. Андан сырткары, профессордун «Кыргыз Совет Энциклопедиясына» кошкон салымы, терминологиялык стандарттарды иштеп чыгуудагы ролу жана Осмонаалы Сыдык уулунун кол жазмаларын которуудагы булак таануучулук ишмердүүлүгү каралат. Жыйынтыгында, 150дөн ашык илимий эмгектин автору болгон Э.Ж. Сулаймановдун мурасы кыргыз этнология илиминин теориялык жана практикалык базасын чыңдаган баалуу казына экени корутундуланат. Макала этнографтар, тарыхчылар жана жогорку окуу жайлардын окутуучулары үчүн илимий колдонмо катары кызмат кылат.

Ачкыч сөздөр: Э.Ж. Сулайманов, окумуштуу, илимпоз, этнография, этнограф, насаатчылык, илимий мурас, этнология, окутуучу, котормо, доцент, профессор.

Аннотация. В данной научной статье комплексно анализируется научно-теоретическое наследие, этапы становления и направления исследований известного ученого-этнографа, кандидата исторических наук, профессора Эртабылды Жолдошовича Сулайманова. Научный путь профессора начался с обучения у корифеев классической советской этнографической школы второй половины XX века и по сей день вносит огромный вклад в развитие кыргызствоведения. Эволюция его научных взглядов тесно связана с годами учебы на кафедре этнографии исторического факультета Московского государственного университета им. М.В. Ломоносова и аспирантуры в Институте этнографии им. Н.Н. Миклухо-Маклая АН СССР. В этих школах он освоил методологию таких ученых мирового уровня, как Ю.В. Бромлей, С.А. Токарев, С.М. Абрамзон и Б.А. Рыбаков. В статье широко отражены основные направления научных исследований Э.Ж. Сулайманова: традиционное хозяйство кыргызов, история железоделательного ремесла, этнокультурные связи народов Туркестана и демографические процессы. Отмечается, что его уникальный синтетический метод, сочетающий материалы полевых экспедиций, архивные документы и археологические данные, обеспечил точность его научных выводов. Особое внимание уделяется его трудам, раскрывающим этногенетические связи в традициях обработки металла кыргызов с тюркоязычными народами Южной Сибири. Кроме того, рассматривается вклад профессора в «Кыргызскую советскую энциклопедию», его роль в разработке терминологических стандартов и источниковедческая деятельность по переводу рукописей Осмоналы Сыдык уулу. В заключение делается вывод, что наследие Э.Ж. Сулайманова, автора более 150 научных трудов, является ценным сокровищем, укрепившим теоретическую и практическую базу кыргызской этнологической науки. Статья служит научным пособием для этнографов, историков и преподавателей высших учебных заведений.

Ключевые слова: Э. Ж. Сулайманов, ученый, исследователь, этнография, этнограф, наставничество, научное наследие, этнология, преподаватель, перевод, доцент, профессор.

Annotation. This scientific article provides a comprehensive analysis of the scientific and theoretical heritage, stages of formation, and research directions of the renowned ethnographer, Candidate of Historical Sciences, Professor Ertabyldy Joldoshevich Sulaimanov. The professor's scientific journey began with training under the giants of the classical Soviet ethnographic school in the second half of the 20th century and continues to make a significant contribution to the development of Kyrgyz studies today. The evolution of his scientific views is closely linked to his years of study at the Department of Ethnography of the Faculty of History at Lomonosov Moscow State University and his postgraduate studies at the N.N. Miklukho-Maklai Institute of Ethnography of the USSR Academy of Sciences. In these institutions, he mastered the methodology of world-class scholars such as Yu.V. Bromley, S.A. Tokarev, S.M. Abramzon, and B.A. Rybakov. The article extensively covers the primary directions of E.J. Sulaimanov's scientific research: traditional Kyrgyz economy, the history of ironworking, ethnocultural relations of the peoples of Turkestan, and demographic processes. It is noted that his unique synthetic method, which combines field expedition materials, archival documents, and archaeological data, ensured the accuracy of his scientific conclusions. Special emphasis is placed on his works revealing ethnogenetic links in the metalworking traditions of the Kyrgyz

with the Turkic-speaking peoples of Southern Siberia. Furthermore, the professor's contribution to the "Kyrgyz Soviet Encyclopedia," his role in developing terminological standards, and his source-study activities in translating the manuscripts of Osmonaaly Sydyk uulu are examined. In conclusion, it is summarized that the heritage of E.J. Sulaimanov, the author of more than 150 scientific works, is a valuable treasure that has strengthened the theoretical and practical foundations of Kyrgyz ethnological science. The article serves as a scientific guide for ethnographers, historians, and higher education lecturers.

Keywords: *E.J. Sulaimanov, scientist, scholar, ethnography, ethnographer, mentorship, scientific heritage, ethnology, lecturer, translation, associate professor, professor.*

Кириш сөз. Заманбап кыргыз тарыхнаамасында жана этнография илиминде фундаменталдуу изилдөөлөрдүн сапатын жогорулатуу, өзгөчө советтик илимий мектеп менен эгемендүүлүк доорундагы жаңыча көз караштардын ортосундагы сабакташтыкты камсыз кылуу актуалдуу маселелердин бири болуп саналат. Бул жараянда терең илимий базага ээ, эл аралык деңгээлдеги изилдөө борборлорунда такшалган окумуштуулардын илимий-теориялык мурасын талдоо өзгөчө мааниге ээ. Мына ушундай залкар инсандардын бири - белгилүү этнограф-окумуштуу, тарых илимдеринин кандидаты, профессор Эртабылды Жолдошов Сулайманов. Анын илимий жолу XX кылымдын экинчи жарымындагы классикалык советтик этнографиялык мектептин алптарынан таалим алуу менен башталып, бүгүнкү күндө кыргыз таануу илиминин калыптанышына зор салым кошуп келет. Профессор Э.Ж. Сулаймановдун илимий-теориялык мурасынын калыптануу этаптары анын Москва мамлекеттик университетинин тарых факультетиндеги этнография кафедрасында алган билими жана СССР Илимдер академиясынын Н.Н. Миклухо-Маклай атындагы Этнография институтундагы аспирантуралык жылдары менен тыгыз байланыштуу. Бул мезгилде ал академик Ю.В. Бромлей сыяктуу дүйнөлүк деңгээлдеги окумуштуулардын дарстарын угуп, методологиялык жактан такшалган. Профессордун изилдөө багыттары кыргыздардын салттуу чарбачылыгы, атап айтканда, металл иштетүү өнөрүнүн тарыхынан башталып, Түркстан чөлкөмүндөгү элдердин этностук-маданий карым-катнаштарын, демографиялык жараяндарды жана руханий дүйнөнү камтыйт.

Бул макалада Э.Ж. Сулаймановдун илимий-теориялык көз караштарынын эволюциясы, анын бир катар илимий эмгектеринин, анын ичинде илимий макалаларынын мааниси талдоого алынат. Автордун пикиринде, профессордун илимий мурасын изилдөө - бул бир гана инсандын өмүр баянын таануу эмес, бул жалпы эле аймактык этнография илиминин өнүгүү динамикасын жана келечектеги багыттарын аныктоо болуп саналат.

Материалдар жана ыкмалар. Бул изилдөөнүн материалдык-теориялык негизин профессор Э.Ж. Сулаймановдун илимий-агартуучулук ишмердүүлүгүн чагылдырган

тарыхый маалыматтар, анын калемине таандык илимий эмгектер, анын ичинде он чакты монография, илимий макалалар жана баяндамалар түзөт. Негизги булак катары окумуштуунун кыргыздардын салттуу металл иштетүү ыкмаларына арналган кандидаттык диссертациясынын авторефераты (1983), «Этнография» (2010) окуу китеби жана «Кыргыз Совет Энциклопедиясындагы» оригиналдуу макалалары алынды. Ошондой эле, Т.К. Чоротегин сыяктуу замандаштарынын илимий эсселери жана ОшМУ менен ЖАМУнун кадрдык архивдери изилдөөнүн фактологиялык базасын камсыз кылды.

Изилдөөдө тарых илиминин объективдүүлүк жана тарыхыйлуулук принциптерине негизделген комплекстүү методология колдонулду. Иштин максатына жетүү үчүн тарыхый-генетикалык метод колдонулду. Окумуштуунун илимий көз караштарынын калыптануу эволюциясын анын ММУдагы студенттик жылдарынан тартып, бүгүнкү күнгө чейинки этаптарын ырааттуу изилдөөгө мүмкүндүк берди.

Илимий-метрикалык жана мазмундук талдоо профессордун жарыяланган эмгектеринин тематикалык багыттарын (металл иштетүү, демография, маданияттар аралык байланыш) классификациялоо жана алардын илимий баалуулугун аныктоо үчүн колдонулду.

Системалык мамиле Э.Ж. Сулаймановдун илимий мурасын советтик этнографиялык мектептин жана эгемендүү Кыргызстандын илимий чөйрөсүнүн ажырагыс бөлүгү катары карап, анын жалпы тарыхнаамадагы ордун баалоого шарт түздү.

Компаративдик (салыштырмалуу) усулу агайдын ММУдагы жана Фрунзедеги (Бишкек) тарыхый билим берүүнүн, китепканалык базалардын өзгөчөлүктөрүн жана алардын адистин калыптанышына тийгизген таасирин салыштыруу үчүн пайдаланылды.

Колдонулган булактардын жана методдордун айкалышы профессордун илимий-теориялык мурасын терең жана ар тараптуу ачып берүүгө илимий негиз түзөт.

Талкуулар жана тыянактар. Профессор Э.Ж.Сулаймановдун илимий ишмердүүлүгүн талдоодо бир катар бөлүктөргө бөлүп кароо максатын көздөдүк.

Биринчи бөлүктө Э.Ж.Сулаймановдун илимий изилдөөлөрүнүн методологиялык негиздерин карайлы. Замандаштарынын сөзү менен айтканда: «Бир чети, атайын педагогикалык окуу жайында окуунун өзү Эртабылды агайга батылдыкты берди. Ал өз окуусун андан ары ошол кездеги Советтер Биримдигинин борборунда улантууну чечти. Анын далай теңтуштары Ош менен Бишкекти гана көздөшкөн эмеспи. Агайдын этнограф адис катары телчигишине анын 1967-1974-жылдары Маскөө шаарындагы М.В.Ломоносов атындагы Маскөө мамлекеттик университетинин тарых факультетинде окутаны жана

мында этнография кафедрасында таалим алганы зор рол ойногонун баса белгилей алабыз» [1] деп илимге багытталган жолундагы алгачкы кадамдарын мыкты талдаган.

Ал эми Э.Ж.Сулаймановдун бир мезгилдеги бир учурдагы студенти, азыркы учурдагы кесиптеши: «Убагында Сулайманов Эртабылды Москва шаарындагы жогорку окуу жайда окуп, С.М. Абрамзон, Б.А. Рыбаков, С.А. Токарев, Г.Е. Марков, С.П.Поляков сыяктуу белгилүү тарыхчы-этнографтардан билим алган. Агайдын баштапкы тарыхый-этнографиялык иликтөөлөрү, илимий чыгармачылыгынын пайдубалы ушул көрүнүктүү этнографтардын жетекчилиги астында башталган» [2] - деп жогорудагы маалыматты далилдеп турат.

Чынында, дүйнөлүк этнографиялык изилдөөлөрдүн башатында Э. Тайлор, Л. Морган, Б. Малиновский, К. Леви-Стросс жана М. Мид сыяктуу классиктер менен бирге, орус мектебинин өкүлдөрү С. Токарев, Ю. Бромлей жана Н. Миклухо-Маклай сыяктуу залкар илимпоздор турса, кыргыз этнографиясын илимий негизде изилдөөдө Б. Солтоноев, Н. Аристов жана С. Абрамзондун эмгектери өзгөчө орунду ээлеп, алар кыргыз тарыхынын жана маданиятынын катмарларын терең ачып беришкен. Бул илимий жолду К. Мамбеталиева, И. Молдобаев, А. Асанканов жана О. Каратаев өндүү ата мекендик изилдөөчүлөр улантып, кыргыз этнологиясынын заманбап маселелерин кеңири алкакта иштеп чыгышкан. Ошону менен бирге, Реми Дор, Ху Чженхуа жана Астай Бутанаев сыяктуу чет элдик окумуштуулардын салымдары кыргыз таануу илиминин эл аралык деңгээлде таанылышына жана этностук баалуулуктардын ар тараптуу иликтенишине шарт түзгөн.

Этнография илиминин классиктеринин салтын улап, кыргыз этнологиясында өз ордун тапкан окумуштуулардын бири Эртабылды Сулаймановдун илимий мурасын баса белгилөө абдан маанилүү. Анын изилдөөлөрү кыргыз этнографиясын теориялык жана практикалык деңгээлде байыткан.

Этнография демекчи ушул терминдин маанисине азыноолак токтоло кетели. Илимпоздордун пикирине ылайык: «Этнография-тарых илиминин бир бөлүгү, элдерди, этносторду жана башка формацияларды, алардын келип чыгышын (этногенезин), составын, отурукташкандыгын, материалдык жана рухий маданиятын (сүрөттөө илими) изилдейт. Этнология – түрдүү этностордун калыптануу жана өнүгүү процесстерин, алардын өзгөчөлүгүн, маданий өзүн-өзү уюштуруу формаларын, алардын жамааттык жүрүмтурумунун мыйзам ченемдүүлүктөрүн жана социалдык чөйрөдөгү инсандардын ортосундагы мамилелерди изилдөөчү илим (теориялык илим)» [3, 16] болуп саналап, азыркы учурда маанилеш термин катары колдонулуп келүүдө. Ушул аныктамдана

белгилүү болгондой, профессор Э.Ж.Сулайманов илимдин ушул багытына салым кошуп, кыргыз этнографиясынын казынасын байыткан.

Этнография илиминин дүйнөлүк классиктеринин жана кыргыз илимпоздорунун тажрыйбасын терең өздөштүргөн Э.Ж. Сулаймановдун илимий мурасын өзгөчө баса белгилөө зарыл. Окумуштуу өз изилдөөлөрүндө талаа экспедицияларынан топтолгон жандуу материалдарды, архивдик документтерди жана археологиялык маалыматтарды бир бүтүн катары айкалыштырган комплекстүү усулду колдонгон. Мындай синтездик мамиле ага кыргыз этносунун, өзгөчө түштүк аймактагы калктын калыптаныш тарыхын жана маданий генезисин так аныктоого мүмкүндүк берген. Анын илимий тыянактары салттуу турмуш-тиричилик менен социалдык институттардын эволюциясын заманбап методологиялык негизде терең ачып берет. Жыйынтыгында, Э.Ж. Сулаймановдун фундаменталдуу эмгектери ата мекендик этнология илиминин булактык базасын байытып, анын эл аралык деңгээлдеги кадыр-баркын көтөрүүгө зор салым кошту десек болот.

Эми экинчи бөлүктө профессор Э.Ж.Сулаймановдун илимий изилдөө багыттарына токтололу. Илим коомдун кыймылдаткыч күчүнүн бири экендигине токтолгон академик ар бир өлкөнүн социалдык-экономикалык өсүшү илим менен билимдин жетишкендиктерин коомдук турмушта канчалык деңгээлде колдоно билгенине түздөн-түз көз каранды экендигине, өткөн кылымдын 20-70-жылдарында кыргыз илими мамлекеттин түптөлүшүндө жана өнүгүүсүндө ири бурулуштарды жасап, ата мекендик окумуштуулар өлкө тарыхына өчпөс из калтырышкандыгына, мына ушундай илимий салтты татыктуу улап, кыргыз этнографиясынын теориялык жана практикалык базасын чыңдоого зор салым кошкон инсандардын бири - профессор Э.Ж.Сулайманов экендигине, анын илимий изилдөөлөрү менен уникалдуу усулдары кыргыз илиминин алтын фондунан татыктуу орун алгандыгына токтолуп: «...этнограф окумуштуулардын арасында таланттуу жана ар тараптан терең ойлонуп илим изилдеген окумуштуу-этнограф Э.Сулаймановдун академиялык илимде өзүнүн орду бар. Анын илимий эмгегинин баалуулугунун бири, эң биринчилерден болуп кыргыз этнография илиминде кыргыздардын темирди иштетүүдөгү салттуу жолдорун гана көрсөтпөстөн, ал жүрүмүн түштүк Сибирдеги түрк тилдүү элдер менен болгон окшоштугун тапканга аракет кылган жана аларды ийгиликтүү жарыкка алып чыккан. Ошону менен бирге темирди иштетүүдөгү жалпылыктарды ачып көрсөтүү менен кыргыздардын Түштүк Сибирдеги түрк тектүү элдер менен болгон этногенетикалык байланышын тапкандыгында. Окумуштуунун ушул жетишкендигин, окумуштуулар ушул мезгилге чейин терең баалап келишет. Ал өзүнүн эмгектери жана илимге кылган мамилеси менен академиялык окумуштуу болуп калыптанган жанга

азыркы мезгилге чейин ошондой мүнөзгө ээ» [3,86] - деп агайдын эмгегин абдан мыкты талдаган маалыматы биз үчүн абдан маанилүү.

Профессор Э.Ж.Сулайманов белгилүү окумуштуу, профессор Б.Х.Кармышеванын жетектөөсү астында кыргыздардын салттуу коомдогу темирди иштетүү салтын ар тараптан терең изилдеп, 1980-жылдардын башында кандидаттык диссертациясын ийгиликтүү жактаган. Белгилүү окумуштуу ошол илимий изилдөөсүн өзүнчө монография кылып чыгарып, кыргыз кол өнөрчүлүгүн тарыхый өңүттө талдап, илимий чөйрөгө сунуштаган [4].

Кийинки маалыматка таянсак: «Ар бир илимий конференция болобу, илимий талкуу болобу «предметтик» мааниде сүйлөп, тарыхый фактыларга таянып, өзүнүн аргументин келтирип, маселенин түпкү маани-маңызын ачып берүүгө аракет жасайт. Бул касиет илимпоздор үчүн – маанилүү жагдай, жакшы сапат» [5] - деп окумуштуунун илимий чөйрөдөгү ордун мүнөздөп берген.

Окумуштуунун илимий жолу Кыргыз Совет Энциклопедиясынын калыптанышы менен тыгыз байланышта болуп, ал энциклопедия үчүн кыргыз турмушуна таандык 20дан ашык фундаменталдуу макалаларды даярдаган. Тарых илимдеринин кандидаты Э.Ж. Сулайманов ат жабдыктарынан баштап, салттуу устачылыкка жана этностук түшүнүктөргө чейинки макалаларды терең илимий негизде, бирок окурманга түшүнүктүү тилде иштеп чыккан [6]. Анын энциклопедиядагы бул эмгектери кыргыз этнографиялык терминологиясынын стандарттарын түзүүгө алгачкы кадам болгондугун белгилей кетели.

Профессор Э.Ж.Сулаймановдун бир учурдагы студенти, окумуштуу Ж.А.Дуйшеевдин: «Убагында Сулайманов Эртабылды Москва шаарындагы жогорку окуу жайда окуп, С.М. Абрамзон, Б.А. Рыбаков, С.А. Токарев, Г.Е. Марков, С.П.Поляков сыяктуу белгилүү тарыхчы-этнографтардан билим алган. Агайдын баштапкы тарыхый-этнографиялык иликтөөлөрү, илимий чыгармачылыгынын пайдубалы ушул көрүнүктүү этнографтардын жетекчилиги астында башталган» [7] – дегени жогорудагы маалыматтарды толуктап турат.

Эми илимий жетишкендиктер менен катар эле илимий котормолор менен алектенгендиги тууралуу маалыматтарга да токтололу. Филология багытынын илимпозу И.Абдувалиевдин маалыматына көңүл бурсак: «...Ошентип, Эртабылды экөөбүз котормочулук жаатындагы чыгармачылык ишке биргелешип кириштик. Кол жазмалар араб тамгалары менен Орто Азияда колдонулуп жүргөн эски турки тилинде жазылыптыр, бул чагатай тили деп аталган адабий тилдин үлгүсү да болуш керек....Кантсе да жогорку окуу жайын бүтүрүп иштеп жүргөн, илимий мекеменин илимий кызматкери Табыкемде мындай иштерди кылбаганы менен илимий макалаларды жазып жүргөн тажрыйбасы бар

болуп, колжазмалардагы таптакыр «тааныш эмес» болуп калган сөздөрдүн тыбыштык жагын болжолдоп таап, маанисин да болжолдоп бир мааниге жакындатабыз да, котормонун текстин көбүнчө ал ийге келтирип жазып, ошентип, Осмонаалы Сыдык уулунун «Тарыхы кыргызийа», «Тарыхы Шабданийа» деген колжазмаларын которуп чыгып Институтка тапшырдык» [3, 100-101-бб.] - деген маалыматы профессор Э.Ж.Сулаймановдун котормо жаатындагы да эмгеги бар экендигин айгинелеп турат.

Мындан тышкары Э.Ж.Сулайманов кыргыз элине гана эмес, Борбордук Азия этносторуна арналган эки жүзгө жакын илимий темадагы этнографиялык эмгектерди жарыкка чыгарды деген автордун: «Алардын арасында усулдук-педагогикалык этнографиялык эмгектерди жаратып, жаш тарыхчыларды, этнографтарды жана изилдөөчүлөрдү даярдоодо ири эмгекти жаратып келет» [3,86] - деген пикирин А.З.Жапаров: «Окумуштуу бул институттун Орто Азия жана Казахстан бөлүмү менен тыгыз байланышта болуп, Т.А.Жданко, Б.Х.Кармышева, В.Н.Басилов, Н.Лобачевалар менен пикир алмашып турган. Аспирант Э.Ж.Сулайманов 1975-жылы июль-август айларында Нарын областынын Ат-Башы, Кара-Суу, Кара-Коюн, Пограничник, Ача-Кайыңды, Талды-Суу, Өзгөрүш, Ак-Муз (Ат-Башы району), Эчки-Башы, Жаңы-Талап (Тянь-Шань району), Казарман, Сары-Булун, Табылгыты, Атай, Ленин (Тогуз-Торо району), Ош областынын Сумбула, Искра, Исфана (Лейлек району), Бел-Өрүк, Кыргыз-Ата, Тельман, Ятан (Ноокат району), Шайдан, Жаңы-Турмуш, Могол, Сейди-Кум (Ленин району) айыл-кыштактарында кыргыздардагы эркектердин көркөм кол өнөрчүлүгү тууралуу этнографиялык материалдарды топтоо максатында талаа изилдөөлөрүн жүргүзгөн. Экспедициянын жүрүшүндө негизинен 70-80 жаштагы 30 дан ашык респондент (алардын көпчүлүгү атагы чыккан кол өнөрчүлөр, усталар болгон) менен маектешип, 20дай фотоценкага сүрөт тартып алган» [3, 113] - деп агайдын дасыккан, иштерман этнограф экендигин белгилейт.

Корутунду. Жыйынтыктап айтканда, профессор Эртабылды Жолдошов Сулаймановдун илимий ишмердүүлүгүн жана теориялык мурасын талдоо, анын заманбап кыргыз этнография илиминдеги орду өзгөчө фундаменталдуу экенин көрсөтөт. Окумуштуунун илимий жолу Москва мамлекеттик университети жана СССР Илимдер академиясынын Этнография институту сыяктуу дүйнөлүк деңгээлдеги борборлордо калыптанып, Ю.В. Бромлей, С.А. Токарев жана С.М. Абрамзон сыяктуу залкар илимпоздордун методологиялык мектебинен сугарылган.

Изилдөөнүн жыйынтыгында профессордун илимий мурасынын төмөнкүдөй негизги багыттарын бөлүп көрсөтүүгө болот:

Методологиялык комплекстүүлүк: Э.Ж. Сулайманов өз изилдөөлөрүндө талаа экспедицияларын, архивдик документтерди жана археологиялык маалыматтарды бир бүтүн катары айкалыштырган синтездик усулду ийгиликтүү колдонгон. 1975-жылы Нарын жана Ош облустарынын ондогон айылдарында жүргүзгөн кеңири алкактагы талаа изилдөөлөрү анын иштерман этнограф экенин айгинелейт.

Металл иштетүү жана этногенетикалык байланыштар:

Окумуштуу кыргыздардын салттуу темир иштетүү өнөрүн иликтөө аркылуу кыргыздардын Түштүк Сибирдеги түрк тилдүү элдер менен болгон этногенетикалык окшоштуктарын жана тарыхый байланыштарын илимий негизде далилдеп чыккан.

Энциклопедиялык жана терминологиялык салым:

Кыргыз Совет Энциклопедиясы үчүн жазылган 20дан ашык фундаменталдуу макалалары кыргыз этнографиялык терминологиясынын стандарттарын түзүүдөгү алгачкы жана маанилүү кадамдардан болгон.

Булак таануу жана котормочулук:

Окумуштуу эски түрк (чагатай) тилиндеги кол жазмалар менен иштеп, Осмонаалы Сыдык уулунун «Тарыхы кыргызийа» жана «Тарыхы Шабданийа» сыяктуу баалуу эмгектерин которууга катышуу менен булак таануу илимине да салым кошкон.

Жалпысынан алганда, профессор Э.Ж. Сулаймановдун 150 дөн ашык илимий эмгеги, анын ичинде «Этнография» (2010) окуу китеби жана монографиялары кыргыз таануу илиминин алтын фондунан орун алды. Анын илимий мурасы советтик этнографиялык мектеп менен эгемендүү Кыргызстандын илимий мейкиндигинин ортосундагы сабакташтыкты камсыз кылган маанилүү көпүрө болуп саналат.

Колдонулган адабияттар:

1. Чоротегин, Т. К. Эртабылды агай – кыргыздын мээнеткеч этнографы [Электрондук ресурс] / Т. К. Чоротегин // Азаттык үналгысы. – 2024. – 21-окт. – Кирүү режими: https://www.azattyk.org/a/etnograf_ertabyldy_sulajmanov-75-cashta_2024_chorotegin/33167841.html (кайрылган күнү: 10.03.2026).
2. Халматов, К. А. Профессор Э.Ж. Сулайманов жана анын жараткан эмгектери / К. А. Халматов // Вестник Жалал-Абадского государственного университета. – 2024. – No. 3-2(62). – P. 150-156. – EDN BFCSZG.
3. Кыргызстан этнографы Сулайманов Эртабылды Жолдошевич 75 жашта// Түзүүчүлөр: В.Э.Анарбекова, Г.Т.Токтогулова, Г.Э.Чыныкеева, Г.А.Анарбоева. Жалал-Абад, 2024.-150б.
4. Сулайманов Э.Ж. Традиции обработки металлов у киргизов АН Кирг. ССР. Ин-т истории.-Фрунзе: Илим, 1982.-102с.
5. Алымбаев Ж.Б. Мыкты адис, чебер лектор/Акыйкат №46 (1715), 20-ноябрь, 2024-жыл.

6. Кыргыз Совет Энциклопедиясы. Фрунзе. Том I. 1976; Том IV. 1979; Том V. 1980; Том VI. 1980.
7. Дуйшеев, Ж. А. Рецензия на труды профессора Э.Ж. Сулайманова / Ж. А. Дуйшеев // Вестник Жалал-Абадского государственного университета. – 2024. – № 3-1(61). – С. 61-66. – EDN NFPJWZ.

Авторлор тууралуу маалыматтар

Халматов Кудратбек Абдувохобович – Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университети, Жалал-Абад шаары, Кыргыз Республикасы, т.и.к., ага окутуучу, 0552404460, kudrat-73@mail.ru

Сведения об авторах

Халматов Кудратбек Абдувохобович - Жалал-Абадский государственный университет имени Б. Осмонова, город Джалал-Абад, Кыргызская Республика, к.и.н., старший преподаватель, 0552404460, kudrat-73@mail.ru

Information about the authors

Khalmatov Kudratbek Abduvokobovich - Jalal-Abad State University named after B. Osmonov, Jalal-Abad city, Kyrgyz Republic, Ph.D., Senior Lecturer, 0552404460, kudrat-73@mail.ru

Авторлор тууралуу маалыматтар

Талантбек кызы Динара - Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университети, Манас шаары, Кыргыз Республикасы, контакт:+996700487198, почта: dinara6483@icloud.com

Сведения об авторах

Талантбек кызы Динара - Джалал-Абадский государственный университет имени Б.Осмонова, город Манас, Кыргызская Республика, магистрант, контакт: +996700487198, почта: dinara6483@icloud.com

Information about the authors

Talantbek kyzy Dinara - Jalal-Abad state university named after B.Osmonov, Manas city, Kyrgyz Republic, master's student, contact: +996700487198, email: dinara6483@icloud.com